

یادداشت

طرحی برای حمایت از افزایش جمعیت و تعالی خانواده

محمد مهدی نیک ضمیر

سال گذشته بود که وزیر بهداشت در نامه‌ای به رهبر معظم انقلاب از دستکاری در آمار رشد جمعیت کشور پرده برداشت؛ اشتباه یا سوءنیت هر چه که اساس و پشت پرده این دستکاری آماری بود، در سرنوشت و برنامه‌های جمعیتی کشور اثری ماندگار و مهم می‌گذاشت. به خصوص اینکه دولت یازدهم و دوازدهم در تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای نشان داده است چندان عنایتی به موضوع

جمعیت ندارد و حتی ممکن است مصوبه‌های پیش برسد سیاست‌های کلان کشور در حوزه افزایش جمعیت باشد. مجلس دهم هم که یکی از همراه‌ترین مجالس با دولت بود، چندان روی موضوع جمعیت متمرکز نشد و کمیسیون‌های تخصصی و فراکسیون‌های زنان و خانواده که یکی از اصلی‌ترین جایگاه‌های مطالبه و نظارت بر موضوع افزایش جمعیت بودند، بیشتر زمانشان در طول این چهار سال به حاشیه‌هایی همچون ورود زنان به ورزشگاه‌ها یا حتی بحث‌هایی چون سربازی دختران گذاشت؛ و هیچ قانونی برای حمایت از مادران و فرزندآوری و افزایش جمعیت در این مجلس تصویب نشد.

بگذریم از اینکه در بنبوحه بحران جمعیت فراکسیون زنان مجلس دهم تمام هوای خود را روی طرحی گذاشت که می‌توانست وضعیت جمعیت کشور را از شرایط کنونی هم بدتر کند؛ تلاش نمایندگان روی طرح افزایش حداقل سن ازدواج در عمل جوانانی هم که آمادگی ازدواج داشتند را از این حق محروم می‌کرد و از این هتک فرصت فرزندآوری را از آنان می‌گرفت. از سوی دیگر هر چند طرح جمعیت و تعالی خانواده چندباری در کمیسیون فرهنگی این مجلس مطرح شد، اما در نهایت نمایندگان مجلس دهم ترجیح دادند تصویب نهایی کردن این طرح را در کارنامه کاری خود نداشته باشند.

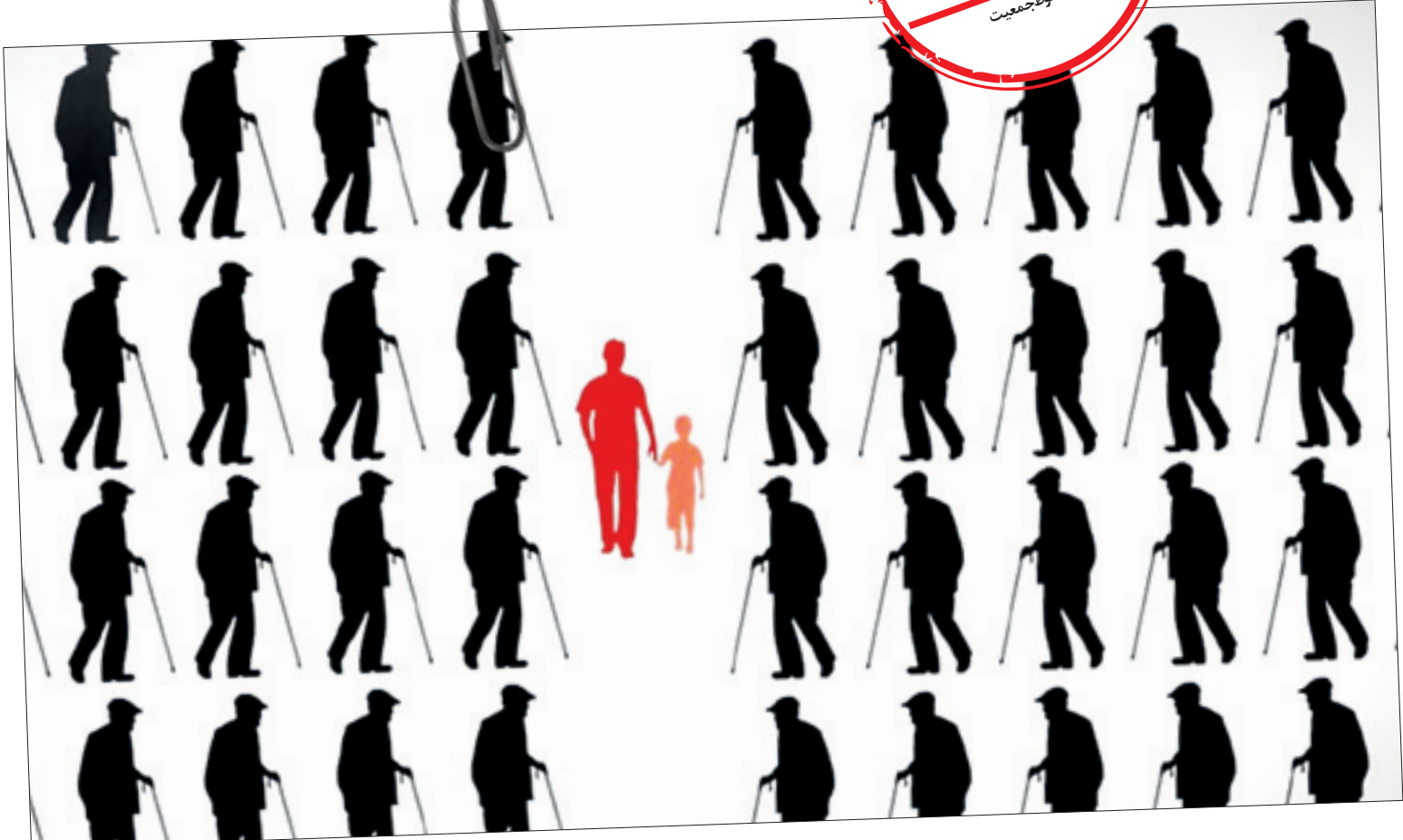
حالا مجلس یازدهم در شرایطی کارش را آغاز کرده که گزارش جمعیتی وزارت بهداشت جامعه را در شوک فرو برده است. طبق این گزارش رشد جمعیت کشورمان در سال جاری به زیر یک درصد رسیده و این یعنی زودتر از تمام سناریوهای اعلام شده، ممکن است به رشد صفر و منفی جمعیت و انقراض نسل برسیم. همین مسئله هم بهارستانی‌ها را بر آن داشته تا نخستین پرونده کاری‌شان را اعلام وصول دوباره طرح جمعیت و تعالی خانواده قرار دهند.

اما ببینیم طرح جمعیت و تعالی خانواده چه می‌گوید و اگر به نتیجه برسد چه کمکی به رشد جمعیت و خانواده‌ها خواهد کرد؟

هدف اصلی این طرح نيل به میزان باروری کل در رشد کمی جمعیت حداقل ۲/۵ درصد به‌ازای هر زن تا سال ۱۴۰۴ تاوم با ارتقای کیفی جمعیت و بازبینی آن متناسب با مقتضیات سیاست‌های کلان جمعیتی کشور است. بر این اساس در این طرح تلاش شده است تا با کاهش سن ازدواج از فرصت باروری و فرزندآوری بانوان بهتر استفاده شود. در این راستا دستگاه‌های مختلف وظیفه فرهنگ‌سازی برای اصلاح سبک زندگی، فرهنگ و ترویج ازدواج آسان را برعهده دارند. همچنین این طرح به دنبال کاهش آمار طلاق است.

فصل چهارم این طرح به طور ویژه بر حمایت از فرزندآوری متمرکز شده است. افزایش مرخصی زایمان، امنیت شغلی مادران از قبیل حفظ پست سازمانی یا اختصاص پست هم‌تراز پس از پایان مرخصی زایمان و در حین شیردهی، افزایش مرخصی زایمان برای وضع حمل‌های دولتی و بیشتر، مرخصی دو هفته‌ای برای پدران، ارائه تسهیلات مادران دانشجو، کاهش ساعت کار و ارائه تسهیلات به مادران شاغل دارای فرزند زیر سه سال، خدمات بیمه‌ای و سیدغذایی به مادران و فرزندانی زیر سه سال، افزایش حلق اولاد برای فرزندان دوم به بعد و بسیاری از سیاست‌های تشویقی دیگر از جمله بندهای این طرح است که به‌واسطه بار مالی اش تأییدیه‌های شورای نگهبان را نگرفت و بعد از آن هم رفته‌رفته کنار گذاشته شد تا در سایه بی‌توجهی و عدم فراهم ساختن زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادی لازم، سیمای جوان کشور رو به پیری و بگذارد و در نهایت رشد جمعیت کشور به زیر یک درصد برسد.

بگذریم از اینکه حالا در کنار اجرائی نشدن قوانین سابق مشوق افزایش جمعیت سیاست‌تنبه‌ی بارانه متولدین سال ۹۹ به‌صورت به تأییدیه وزارت رفاه و در صورت وجود منابع به تشخیص سازمان هدفمندی یارانه‌ها هم از سوی دولت تصویب شده است و مجلس در کنار پیگیری طرح‌های قبلی همچون طرح جمعیت و تعالی خانواده باید برای لغو این طرح‌های تنبیهی دولت هم چاره‌ای ببیند. اگر چه لغو مصوبه اخیر به‌واسطه آنکه بندهای یک و دو از سیاست‌های کلی جمعیت و بند ۴۰ از سیاست کلی برنامه ششم توسعه را زیر پا گذاشته است، کار سختی به نظر نمی‌رسد.

پرونده «جوان» از وضعیت رشد جمعیت کشور و قوانین و اسنادی که روی کاغذ مانده‌اند

سکوت در برابر سقوط جمعیت

ایا مجلس یازدهم با تشکیل کمیسیون جمعیت و خانواده و در دستور کار قرار دادن طرح جمعیت و تعالی خانواده می‌تواند جمعیت کشور را از «سقوط» نجات دهد؟

زنگ خطرش سال‌هاست به صدا درآمده، اما باز هم انگار گوش کسی بدهکار نیست؛ اما جرای افزایش جمعیت کشور و از دست رفتن سیمای جوان ایران چالش است که سال‌هاست به وقوع پیوسته و منحنی رشد جمعیت کشورمان روزبه‌روز سر به زیر تر شده است. آن هم در شرایطی که سال ۹۱ مقام معظم رهبری درباره از دست رفتن سیمای جوان و رشد جمعیت هشدار دادند و این هشدارها با مصوبات و اسنادی همراه بوده؛ سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی خانواده ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری از جمله اسناد بالادستی و سند‌های راهبردی در حوزه جمعیت است. در کنار این طرح جمعیت و تعالی خانواده نیز پس از مطالبه و هشدارهای مقام‌معلم رهبری از سوی نمایندگان مجلس تدوین

شد و پس از چندین بار بازبینی و بررسی سرنجام خردادماه سال ۹۲ تصویب شد. این طرح که در زمان خودش با سروصدا و حاشیه‌هایی همراه بود، بعدها سکوت ماند و در طول مجلس دهم عملاً کنار گذاشته شد. هر چند کمیسیون فرهنگی مجلس برای کاستن از بار مالی این طرح و گرفتن تأییدیه شورای نگهبان تلاش‌هایی کرد، اما سرنجام طرح جمعیت و تعالی خانواده به نتیجه نرسید و چندان هم جزو اولویت‌های مجلس دهم نبود. حالا و با آغاز به کار مجلس یازدهم و گزارش‌های جمعیتی وزارت بهداشت از اوضاع فعلی رشد جمعیت و پیش‌بینی آینده نه‌چندان روشن کشور با ادامه همین روند، طرح هفت ساله جمعیت و تعالی خانواده یکی از نخستین طرح‌هایی می‌باشد که در دستور کار مجلس یازدهم قرار گرفته است؛ طرحی که شاید بتواند وضعیت کنونی رشد جمعیت در کشور را بهبود بخشد.

نگاهی به سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی خانواده ابلاغی از سوی مقام‌معلم رهبری هم

نظر کارشناس

بانرخ رشد زیر یک درصد قادر به جایگزینی جمعیت نیستیم

دکتر محمد اسماعیل اکبری

ساختار جمعیت شامل سه گروه جمعیتی کمتر از ۱۵ سال یا جمعیت پایه، بین ۱۵ تا ۶۴ سال یا جمعیت مولد و در سن کار و گروه سالمندان یعنی بیشتر از ۶۵ سال است. بر این اساس همواره باید نسبت سالمندان به کل جمعیت، کمتر از ۱۰ درصد باشد و هرچه کمتر باشد، جامعه جوان‌تر، پویاتر و فعال‌تر است. چنانچه جمعیت مولد یا سنین کار و افراد بین ۱۵ تا ۶۴ سال حدود ۷۰ درصد از کل جمعیت را تشکیل دهند، چرخ اقتصادی کشورها می‌چرخد و گروه پایه نیز باید حدود ۲۰ درصد از جمعیت کل باشند تا همیشه ساختار جمعیتی حفظ شود. اگر چه قدری نسبت جمعیت سالمندان در کشور افزایش یافته، اما وضعیت ایران از نظر ساختار جمعیتی، مناسب است.

اما در طول یک ساله سال ۹۷-۹۸، تعداد مولد در کشورمان ۱۷۰ هزار نفر کمتر شد و با خدمات بهداشتی و درمانی نیز مراقبت‌ها تقویت شده و سن مرگ و میر و همچنین امید زندگی، افزایش یافته است؛ بنابراین در این شرایط، میزان متولدین کاهش و میزان سالمندان، افزایش می‌یابد و در این صورت، ساختار جمعیت به هم می‌ریزد، اما طبق آخرین آمار نرخ رشد جمعیت در حال حاضر بسیار پایین و کمتر از یک درصد بوده و سطح جانشینی، افت کرده است و قادر به جایگزینی جمعیت نیستیم.

مشاور وزیر بهداشت

نظر کارشناس

۱۳ سال از فرصت ۴۰ ساله پنجره جمعیتی سپری شده است

دکتر خلیل محمدزاده

اهمیت توجه به نرخ رشد جمعیت از آنجاست که هرم سنی جامعه ما رو به پیری می‌رود و سیاست‌های تجدیدنسل در ۲۵ سال اخیر از مهم‌ترین دلایل پیری زودرس در کشور است و تنها با افزایش تولدهای سالانه می‌توان از سرعت و درصد سالمندی کشور کاست.

با استراتژی مهار جمعیتی فعلی قطعاً سه دهه دیگر دستمان به جایی بند نیست و با وجود آنکه ۱۵ سال است در منطقه خطریم، ولی منطق جایگزینی را به سخره گرفته‌ایم و هیچ کاری نمی‌کنیم!

در گذشته غفلت‌هایی در این زمینه صورت گرفته است و نیز فرصت‌سوزی‌هایی در حال حاضر نسبت به سیاست‌های کلی جمعیت وجود دارد. در چنین شرایطی باید حل مسائل و مشکلات جوانان از قبیل تسهیلات لازم برای تحصیلات، ازدواج، مسکن و اشتغال در درجه اول اهمیت قرار گیرد. هم‌اکنون نیز حدود ۱۲ تا ۱۳ مدت ۴۰ ساله پنجره طلایی جمعیتی ایران سپری شده و متأسفانه اکثر دستگانه‌های مرتبط با این امر دچار غفلت هستند و فرهنگ‌سازی در این ارتباط کم‌رنگ است. بدیهی است نرخ باروری پایین‌تر از نرخ جانشینی خلاف تدبیر و آینده‌بینی است و تمام کشورهایی که در گذشته چنین مرتضی‌ها را درنوردیدند حالا با چالش‌هایی بعضاً جبران‌ناپذیر دست و پنجه نرم می‌کنند.

پژوهشگر جمعیت

کلاف سر درگم رشد جمعیت با کاهش ۴۰ درصدی ازدواج و افزایش طلاق

ویترین

در صدر لیست خواهیم بود. با این روال در سال ۱۴۳۰ یا ۱۴۴۰ جزو سه کشور پیر دنیا یا شاید حتی پیرترین کشور دنیا شویم.

کاهش نرخ ازدواج اما تنها یکی از مسائل دخیل در این زمینه است

و افزایش طلاق‌ها هم یک سوی دیگر ماجرای جمعیت و خانواده در کشور است. از آنجایی که اغلب طلاق‌ها در پنج ساله نخست ازدواج و در صد بالایی از جدایی در همان سال اول ازدواج رخ می‌دهد، بنابراین بخشی از جمعیت جوان کشور و زنان و مردانی که در سنین باروری قرار دارند با طلاق و از هم پاشیدن خانواده‌هشان از چرخه فرزندآوری خارج می‌شوند.

در چنین شرایطی است که باید با سازو کارهای قانونی نظیر تسهیل ازدواج و حمایت از خانواده، کمک به درمان زوج‌های نابارور و سیاست‌هایی همچون مشاوره‌های پیش از ازدواج و پیش از طلاق و همچنین فرهنگ‌سازی و کمک به ازدواج مجدد جوانانی که زندگی مشترکشان به طلاق و جدایی منتهی شده است، هم برای وضعیت ناسامان خانواده در کشور کاری کرد و هم کشور را از بن‌بست در حوزه جمعیت و سقوط جمعیتی نجات داد. حالا با توجه به ورود مجلس یازدهم به مسئله جمعیت و خانواده و دوباره مطرح شدن طرح جمعیت و تعالی خانواده شاید بتوان به آینده جمعیتی کشور امیدوار تر بود. هر چند این اسناد و مصوبات نیازمند پشتوانه و ضمانت اجرائی هستند، و گرنه در این زمینه قانون و سند اجرا نشده کم ندراریم.

یادداشت

فرار از سقوط نرخ باروری ۲/۵ می‌خواهد

محمد جواد محمودی

اوایل انقلاب ما با نرخ باروری شش و نیم فرزند به‌ازای هر زن مواجه بودیم و با فرض تثبیت آن، کشور با یک رشد بسیار زیاد جمعیت مواجه می‌شد، اما نه فقط باروری در همان حد تثبیت نشد، بلکه کاهش هم پیدا کرد و این کاهش با شیب بسیار تندی همراه بود. بنابراین ما خیلی زودتر از برنامه پیش‌بینی شده به هدف کاهش رشد جمعیت دست پیدا کردیم و در حالی که قرار بود در سال ۹۰ به هدف نرخ باروری چهار یا به عبارتی به طور متوسط چهار فرزند به‌ازای هر زن برسیم، در سال ۱۳۷۱ به چنین نرخی دست یافتیم، یعنی ۱۹ سال زودتر!

اینکه پیش‌بینی ما غلط از آب درآمد، به خاطر این بود که چنین پیش‌بینی‌هایی به صورت یکجانبه و بدون در نظر گرفتن شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه صورت گرفت، یا به عبارت دیگر فرضیات ما با واقعیات جامعه تطابق نداشت. پیش از آنکه ما برنامه تنظیم خانواده را در سال ۷۲ شروع کنیم، باروری شروع به کاهش کرده بود و همانطوری که عرض کردم، حتی در سال ۱۳۷۱ به هدف برنامه که باید در سال ۹۰ به آن می‌رسیدیم، یعنی چهار فرزند به‌ازای هر زن، دست یافتیم، ما بدون در نظر گرفتن شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه، پس از تصویب برنامه تنظیم خانواده در سال ۷۲، بدون توجه به اهداف برنامه نائل شده‌ایم، بی‌محابا با تمام قوا به اجرای برنامه تنظیم خانواده بدون رصد تحولات جمعیتی، دست زدیم.

از سال ۱۳۷۹ نرخ باروری در کشورمان به زیر ۲/۱ فرزند به‌ازای هر زن (نرخ جایگزینی) رسیده است. البته باید توجه داشت این نرخ باروری ۲/۱ فرزند به‌ازای هر زن که از آن به‌عنوان نرخ جایگزینی نام می‌برند، برای کشورهای پیشرفته و صنعتی صادق دارد. برای ایران این نرخ باروری می‌تواند بیشتر از ۲/۱ فرزند به‌ازای هر زن باشد. به‌طور مثال بین ۲/۳ و ۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن، تا از این قریب به ۲/۵ فرزند به‌دنیای آمده، حداقل یک دختر داشته باشیم که بتواند جایگزین مادر باشد و این درخت جایگزینی می‌تواند بیشتر از ۲/۱ فرزند به‌ازای هر زن باشد. بنابراین نرخ جایگزینی ۲/۱ فرزند به‌ازای هر زن برای ما که جزو کشورهای در حال توسعه هستیم، نرخ جایگزینی باید قریب به ۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن باشد و برای کشورهای خیلی عقب‌مانده افریقای باید نرخ باروری حدود ۳-۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن باشد، تا نرخ رشد جمعیت در بلندمدت منفی نشود.

حالا اگر ما نرخ باروری قریب به ۲/۵ فرزند به‌ازای هر زن را داشته باشیم، بعد از دو نسل نرخ رشد جمعیتی‌مان صفر می‌شود. اگر باروری زیر ۱/۳ فرزند به‌ازای هر زن قرار بگیرد، با نلته جمعیتی باروری مواجه می‌شویم و در این صورت افزایش نرخ باروری و به تبع آن نرخ رشد جمعیت به سختی امکان‌پذیر خواهد شد. در حال حاضر وضعیت رشد جمعیت در نقاط مختلف کشور فرق می‌کند. به‌طور مثال در شهر تهران با شرایط نرخ باروری بسیار پایین مواجهیم. همچنین استان مازندران و گیلان نرخ باروری حدود ۱/۳ فرزند به‌ازای هر زن دارند. پس در حال حاضر هم شهرها و استان‌هایی داریم که نرخ باروری آنها به‌ازای هر زن زیر ۱/۳ فرزند است. بنابراین در صورتی‌ما می‌توانیم آینده مناسبی برای ساختار جمعیتی کشورمان پیش‌بینی کنیم که نرخ باروری را به ۲/۵ یا سه فرزند به‌ازای هر زن برسانیم.

رئیس کمیته مطالعات سیاست جمعیتی شورای عالی انقلاب فرهنگی

بهارستان

پیگیری قوانین جمعیتی در مجلس

امیر حسین بانکی پور

قانونگذاران و مسئولان وظیفه دارند پیش از وقوع بحران‌ها، پیش‌بینی‌ها و پیشگیری‌های لازم را انجام دهند. حالا با رسیدن نرخ رشد به زیر یک درصد به‌طور رسمی با بحران جمعیت در

کشور مواجه شده‌ایم. طبق ماده ۴۰ آیین‌نامه داخلی مجلس، در مسائل مهم و استثنایی کشور، تشکیل کمیسیون ویژه‌ای برای رسیدگی و تهیه گزارش ضرورت پیدا می‌کند. این کمیسیون به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان و تصویب مجلس تشکیل می‌شود. براساس این ماده و شرایط خاص جمعیتی کشور، تشکیل کمیسیون ویژه جمعیت لازم به نظر می‌رسد و این طرح را به هیئت رئیسه مجلس ارائه کرده‌ایم. بر این اساس مجلس یازدهم باید برنامه‌های متعددی را در حوزه جمعیت پیگیری کند. بررسی قوانین موجود و ارائه طرح‌هایی که بتواند در کوتاه‌ترین مدت در جامعه اثر گذار باشد و مشکل جمعیت را حل کند از مواردی است که باید در دستور کار مجلس یازدهم قرار بگیرد. همچنین طرح جمعیت و تعالی خانواده دوباره اعلام وصول شده و مجلس یازدهم بنا بر آن را به تصویب برساند.

نماینده مجلس یازدهم

نظر کارشناس